

Вплив війни на правову систему та реформи в Україні

*Бігун Вячеслав Васильович¹, Дацюк Тетяна Кузьмівна²,
Присяжнюк Іван Іванович³*

Опубліковано	Секція	УДК
19.10.2023	Право	340.11

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10033226>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. В цій статті проаналізовано вплив війни на правову систему та реформи в країні. Воєнні дії в Україні розпочалися за участю росії та спричинили фінансові, соціальні, політичні та військові проблеми. Україна стикається з новими формами загроз, які безпосередньо впливають на її статус як суверенної держави. Чинна правова система воєнного стану в Україні потребує змін. Метою цього дослідження є аналіз впливу війни на правову систему України та її реформування. Еволюція української правової системи в нинішніх умовах матиме позитивний вплив на її якість відповідно до процесу європейської інтеграції та визнаних міжнародних стандартів і принципів. Проаналізовано правову базу загального права у зв'язку з правовими змінами та реформами, здійсненими під час конфлікту. Показано, що вся правова система України стикається з новими реаліями сучасного суспільства та безпрецедентними викликами в умовах активних бойових дій і широкомасштабного вторгнення російської армії на території України. Від початку війни основні повноваження та методи діяльності правоохоронних органів були спрямовані на захист держави, проведення антитерористичних заходів, запобігання злочинам проти основ національної безпеки, організацію роботи з виявлення, збирання, документування та збереження доказів порушень норм міжнародного права, вчинених російською федерацією під час війни з Україною. Проаналізовано основні напрями реформування під час конфлікту. Головними завданнями подальшої розбудови правової системи мають стати визнання верховенства права та прав людини, запобігання зловживанню державною владою, забезпечення провідної ролі правових норм у системі, походження права, захист законодавства та імплементація європейських стандартів у законодавство і практику, підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до ЄС. Статус країни-кандидата передбачає приведення законодавства України до законодавства, що відповідає вимогам ЄС, і імплементацію європейських стандартів у закони та політику. Здобуті результати є лише першим кроком у дослідженні специфічних аспектів законодавства щодо воєнного стану.

Ключові слова: правова система, права людини, реформи, воєнний стан, верховенство права.

¹ бакалавр, керуючий партнер, ТОВ "Будівельна компанія "Релакс", ТОВ "Національний центр сертифікації якості послуг", м. Київ, вул. Маршала Гречки, 13, оф. 510, <https://orcid.org/0009-0009-7425-2570>

² кандидат історичних наук, доцент, кафедра соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін, факультет №1, Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг, вул. Співдружності, 92А, <https://orcid.org/0000-0002-1708-076X>

³ кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, Київський університет інтелектуальної власності та права, м. Київ, вул. Харківське шосе, 210, <https://orcid.org/0009-0006-9543-4152>

The impact of the war on the legal system and reformations in Ukraine

Annotation. The article deals with topical issues of the impact of the war on the legal system and reforms in the country. The conflict in Ukraine began with the involvement of Russia, which led to financial, social, political and military problems. Ukraine is experiencing a new form of threat that affects its status as a sovereign state. The current legal system of martial law in Ukraine needs changes. The purpose of this article is to study the impact of the war on the legal system and reforms in Ukraine. The evolution of the Ukrainian legal system in the current situation has a positive effect on its quality, in accordance with the process of European integration and recognized international standards and principles. The legal framework of the common law regarding legal changes and reforms during the conflict was studied. It is shown that the entire legal system of our country faces the new realities of modern society, with unprecedented difficulties in the conditions of active hostilities by the Russian military and a large-scale invasion of the territory of Ukraine. Since the beginning of the conflict, the main powers and methods of law enforcement activities have been aimed at protecting the state and implementing counter-terrorism measures, preventing crimes against the foundations of national security, organizing work on identifying, collecting, documenting and preserving evidence of violations of international law by the Russian Federation during the conflict with Ukraine. The main directions of reform during the conflict are considered. The main goals of the further development of the legal system should be recognition of the principle of the rule of law and the priority of human rights, prevention of abuse of power by the state, ensuring the leading role of legal norms in the system, the origin of law, preservation of legislation and expansion of European standards in legislation and practice. The main goals of the further development of the legal system should be the recognition of the supremacy and priority of human rights, prevention of abuse of power by the state, ensuring the leading role of legal norms in the system, the origin of law, codification of legislation and the integration of their European standards into legislation and legal practice. The conclusion of the Association Agreement with the EU and Ukraine's acquisition of the status of a selected candidate for EU membership means that our country must become legal in accordance with EU legal standards. The obtained results are only the first step in exploring the unique aspects of the martial law legal system.

Keywords: legal system, human rights, reforms, martial law, rule of law.

Вступ

Розвиток сучасної правової системи, зокрема гармонізація міжнародного та національного права, завжди був предметом інтересу представників гуманітарних наук. Однак в умовах громадянських заворушень, особливо в контексті повного військового вторгнення в Україну з боку російської федерації, він набув особливого громадянського «голосу».

Розв'язана росією війна в Україні призвела до низки економічних, соціальних, військових і політичних проблем. Україна зіткнулася з безпрецедентними небезпеками, які безпосередньо загрожують її існуванню як незалежної та суверенної держави. Чинний правовий режим воєнного стану в Україні потребує відповідних змін. Отже, конкретні воєнні загрози можуть призвести до змін у системі органів державної влади, тимчасового обмеження прав і свобод людини і громадянина, застосування особливих (надзвичайних) організаційно-правових заходів щодо забезпечення прав і гарантій людини у воєнний час.

Аналізуючи джерела, пов'язані з темою дослідження, можна зробити висновок, що тематика правових систем викликала значний інтерес у вітчизняних та зарубіжних

науковців. До них можна віднести: К. Зейдлеро [14], Й. Яблонська-Бонка [15], М. Смокович [12], К. Резворович [5], С. Сунегін [8] та інші.

Важливою для цього дослідження є стаття О. Рогової [6], в якій охарактеризовано вплив глобалізації на правову систему України в умовах війни.

Дослідження Н. Онищенко присвячене завданням національної правової системи [7]. Доречно зазначити, що праця А. Марцеляка дає додатковий матеріал щодо розуміння сутності правової системи [4].

Однак потрібно брати до уваги, що проблема дослідження потребує проведення поглибленого аналізу. Тому аналіз нормативно-правової бази українського законодавства доповнює теоретичне підґрунтя цієї наукової розвідки.

Відповідно, *метою цієї статті* є дослідження впливу війни на правову систему та реформи в Україні.

Завдання статті:

1. Визначити сутність національної правової системи.
2. Розглянути нормативно-правову базу, яка стосується змін правої системи та реформ під час війни.
3. Визначити основні сфери реформування під час війни.

Матеріали та методи. Методологічним підґрунтям дослідження є науково-емпіричний метод збору та порівняння інформації, що дає змогу визначити природу національних правових систем. Метод комплексного аналізу використовувався для виявлення змін у правовій системі воєнного часу та нормативно-правовій базі, пов'язаних із реформуванням. Використовуючи методи синтезу та узагальнення, визначено головні напрями реформування правової системи воєнного часу. Теоретичною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також нормативно-правова база правової системи України.

Результати

Розуміючи трагічні наслідки Другої світової війни, міжнародне співтовариство ухвалило Загальну декларацію прав людини на Генеральній Асамблеї ООН у 1948 році, щоб унеможливити її повторення. В преамбулі Декларації зазначено, що права людини мають бути захищені верховенством права, щоб людям не доводилося повставати проти тиранії та гноблення як останнього засобу [1]. Багато країн світу дедалі глибше усвідомлюють необхідність забезпечення верховенства прав і свобод людини та їхню важливість для держави, народу, людства та розвитку. Цей шлях був складним, довгим і супроводжувався численними втратами.

У XXI столітті на міжнародному, регіональному та національному рівнях заохочується і підтримується необхідність побудови суспільно-політичних і фінансово-економічних відносин на засадах поваги до прав і свобод людини та верховенства права. Верховенство права, врахування прав і свобод людини є одними з фундаментальних цінностей, на яких ґрунтується і функціонує правова держава в західних країнах, включно з Туреччиною.

Парадигма верховенства права, дотримання прав і свобод людини стала потужним чинником розвитку правових систем і набула міцної легітимності в національному та міжнародному праві. Ефективна реалізація та захист верховенства права, прав і свобод людини призводять до згуртованості громадян, зниження соціальної напруженості, підвищення довіри населення до органів влади, державних і місцевих посадових осіб та службовців, сприяють економічному процвітання. Це також робить значний внесок у національну безпеку, боротьбу зі злочинністю та зниження рівня корупції.

Конституційний Суд України у своєму рішенні зазначив, що Україна як правова держава вважає забезпечення прав і свобод людини найвищим пріоритетом. Задля

цього держава зобов'язана дотримуватися конституційних норм і принципів та ухвалювати необхідні законодавчі акти для забезпечення реалізації прав і свобод кожної людини та їх ефективного відстоювання.

Правова система України ґрунтується на джерелах права та інших нормативно-правових актах і є цілісною та структурно впорядкованою системою взаємодії суб'єктів національного права, яка передбачає забезпечення належного правопорядку як необхідної умови функціонування та розвитку українського суспільства.

Українська правова система формально належить до романо-германської правової системи, а тому верховенство права є її основним керівним принципом. Метою верховенства права є запобігання свавіллю державної влади та запровадження правового порядку, який створює спеціальний правовий механізм, за допомогою якого суспільство може контролювати діяльність держави.

Українська правова система зберігає деякі залишки колишньої соціалістичної системи і має статус перехідної правової системи. За формально-юридичними ознаками українська правова система успадкувала західну правову традицію.

Нині на сучасному етапі національні правові системи зазнають впливу глобалізації та потребують оптимізації. Визнання верховенства права і прав людини, забезпечення провідної ролі нормативно-правового регулювання в системі правових засобів, кодифікація законодавства, поява нових правових галузей, зближення публічного і приватного права, застосування європейських правових стандартів у правотворчій та правозастосовчій діяльності є основними тенденціями інституційного розвитку. В Україні, котра має на меті входження в Європейський Союз, реформування та інтеграційні заходи у правовій сфері є необхідними для забезпечення ефективних механізмів суспільного розвитку та вдосконалення правового регулювання суспільних відносин. Глобалізація призвела до змін у процесах праворозуміння, правотворчості та правозастосування, вплинула на правосвідомість і правову культуру суспільства, мобілізувала широке коло суб'єктів, що раніше не мали відповідного правового статусу та не мали значних можливостей для участі у правовідносинах на наднаціональному, регіональному (міжнародному) та міждержавному рівнях. Тож майже всі підсистеми внутрішньої (деякі дослідники називають глобальної) правової системи України зазнали трансформації внаслідок війни. Крім того, потрібно виокремити стихійні зміни в правовій сфері, а саме: нормативну підсистему (швидкі зміни в правовій сфері з ухваленням важливих законів, спрямованих на мобілізацію всього суспільства проти агресії), ідеологічну підсистему (найбільше постраждала від безпрецедентного зростання правосвідомості та національної ідентифікації), юридичну підсистему та функціонально-результативну підсистему (як низка наслідків війни).

Війна в Україні стала каталізатором низки малопомітних процесів.

З початком повномасштабної війни і до сьогодні Україна зазнає трансформації, в якій право як цілісна правова система посідає центральне місце. Реалізація державного суверенітету, утвердження засад верховенства права та дотримання прав і свобод людини можливі лише за наявності розвиненої правової системи. Вступ до Європейського Союзу, що є стратегічним напрямом розвитку сучасної української держави, вимагає проведення реформаторських та інтеграційних заходів у сфері права, які мають забезпечити ефективний механізм суспільного розвитку.

Російська федерація почала масштабну війну проти України, і це свідчить про те, що там, де ліберальні демократії намагаються діяти згідно зі встановленими правилами та дотримуватися заявлених цінностей і правових процедур, тоталітарний режим Путіна не вважає за потрібне «грати за правилами». Такий режим не лише нехтує визнаними міжнародними нормами права, а й намагається нав'язати свої власні «правила гри» міжнародному співтовариству, вдаючись до газових погроз та ядерного шантажу.

Оскільки українська правова система, подібно до правових систем інших країн, не була готова на 100% працювати в умовах воєнного конфлікту, Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та інші органи державної влади були вимушені вжити заходів для максимально швидкої їх адаптації.

Динамічний розвиток подій на полі бою, загальна мобілізація населення, поява значної кількості внутрішньо переміщених осіб, забруднення значної частини території країни вибухонебезпечними предметами, значне зубожіння населення та зростання нелегальної торгівлі зброєю і боєприпасами зумовили необхідність відсічі збройної агресії, забезпечення національної безпеки, ліквідації тяжких наслідків, нормалізації ситуації та відновлення правопорядку. Тому більшість вжитих заходів відповідали конституційним нормам і принципам, але також було виявлено низку випадків недотримання принципу верховенства права та прав і свобод людини.

Варто сказати, що поширені уявлення про демократію, повну реалізацію прав людини та незворотній глобальний прогрес людства до верховенства права є дещо перебільшеними. Внаслідок цього встановлюються глобальні юридичні, соціальні та культурні зв'язки. Тобто концепція глобалізації ґрунтується на ідеї єдності та взаємної поваги щодо «спільних» юридичних, політичних і культурних цінностей. Однак реальним каталізатором цього процесу є економічні інтереси.

Як відомо, війна в Україні, розпочата росією, підкреслила раніше не настільки очевидну суперечність між заявами Європи про свою прихильність юридичним цінностям та її енергетичною залежністю від росії. Тривалий час після початку конфлікту деякі європейські політики обирали баланс між бажанням не «втратити обличчя перед росією» (тобто і далі проводити проросійську зовнішню політику, щоб не втратити доступ до російського газу) та прагненням до свободи й демократії в Європі, а також бажанням підтримати Україну в її боротьбі за європейські юридичні цінності, свободу й демократію.

Розвиток юридичної системи України в нових умовах сприяє її якісному вдосконаленню, дотриманню курсу на європейську інтеграцію та відповідності всевітньо визнаним міжнародним стандартам і принципам.

Основними тенденціями подальшого розвитку правової системи мають стати визнання верховенства права та прав людини, недопущення зловживань з боку держави, забезпечення провідної ролі нормативно-правових актів у системі правових ресурсів, кодифікація законодавства, імплементація європейських правових стандартів у практику правотворчості та правозастосування. Підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу зобов'язує Україну гармонізувати національне законодавство з нормами права Європейського Союзу.

Треба зазначити, що Конституція України містить положення, які відображають принципи правової системи України. Зокрема, у преамбулі Конституції зазначено, що Конституція України прийнята як виразник суверенної волі народу і що народ є єдиним джерелом влади і носієм суверенітету в Україні. Суверенний статус народу забезпечується системою гарантій щодо визнання і дії принципу верховенства права, демократичної організації державної влади та визнання людини найвищою соціальною цінністю [2]. Це закріплено в Конституції. Отже, сутність української правової системи можна простежити як прояв установчої влади українського народу, який встановив примат ліберально-демократичних цінностей, що відповідають принципам європейської правової системи. Однак важливо, щоб ці принципи були не лише закріплені в основних законах держави, а й втілені в реалії сучасного права.

Особливо в умовах воєнного стану правова система має зберегти свою цілісність і стати основою, на якій функціонує держава для досягнення однієї з її цілей — утвердження правової свободи людини.

По-перше, потрібно зауважити, що нинішні умови воєнного стану призвели до змін у правовому полі України. Загалом увесь юридичний апарат України стикається з новою реальністю сьогодення та надзвичайними викликами, що виникли внаслідок активних бойових операцій російських військ та масштабних атак на територію України. Відповідно, від початку війни головним завданням і функціями правоохоронних органів стали забезпечення оборони країни, проведення контрдиверсійних заходів, запобігання злочинам, що загрожують національній безпеці, а також належна організація роботи з виявлення, збирання, фіксації та збереження доказів порушень міжнародного гуманітарного права російською федерацією під час воєнної агресії проти України.

Тому в умовах воєнного стану, окрім постійного законодавства, набувають чинності також надзвичайні (тимчасові) та інші закони, що безпосередньо регулюють публічність під час воєнного стану: Закон України від 12 грудня 2005 року «Про правовий режим воєнного стану» [11]; Указ Президента України від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні» [9]; Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року «Про затвердження Порядку призначення уповноважених осіб на суспільно корисні посади в умовах воєнного стану» [10].

В умовах воєнного стану загроза збройної агресії та загрози незалежності й територіальній цілісності української держави зумовили зміни в механізмах функціонування правової системи. Зокрема, зміни відбуваються в системі публічних інститутів. Наприклад, передбачена Конституцією система місцевого самоврядування трансформується у військову адміністрацію.

Водночас правова система України в умовах воєнного стану передбачає, з-поміж іншого, посилення централізації у виконавчій владі, необхідність збалансування централізації та децентралізації, набуття додаткових повноважень та зміну алгоритму виконання функцій місцевими органами державної (обласними та автономними) влади.

Правова система певного суспільства відображає соціально-економічні, політичні та культурні особливості цього суспільства і є національною правовою системою. Вона визначає цілісність цієї правової системи, віддзеркалює єдність суспільства, є одним із проявів державного суверенітету та показником сталого правового розвитку. Науковці зазначають, що національна правова система визначає особливості правового життя конкретного суспільства.

Тому очевидно, що правова система, як втілення досягнутого відповідного рівня правового розвитку, має: а) виконувати певні завдання, б) відтворювати необхідні функції у певному просторово-часовому вимірі, в) забезпечувати необхідні умови для ефективного правового регулювання.

Насамперед, розглянемо нагальні виклики, які стоять перед правовою системою України на сучасному етапі.

З-поміж цих викликів особливу увагу доцільно приділити праву на мир, реформі міжнародного права, зокрема міжнародного гуманітарного права, забезпеченню адекватної ветеранської політики та курсу України на європейську інтеграцію. Завдання правової системи в демократичній соціальній і правовій державі — зазнавати впливу соціально-економічних, політичних, моральних і національних чинників. Водночас її соціальний зміст поширюється на зміцнення соціальної взаємодії між колективами і групами в інтересах народу. Ці функції спрямовані на гарантування реалізації прав і свобод людини і громадянина, виживання, благополуччя, а подекуди й виживання суспільства.

Загальносоціальне призначення має значний вплив на функціонування правової системи. (рис. 1).

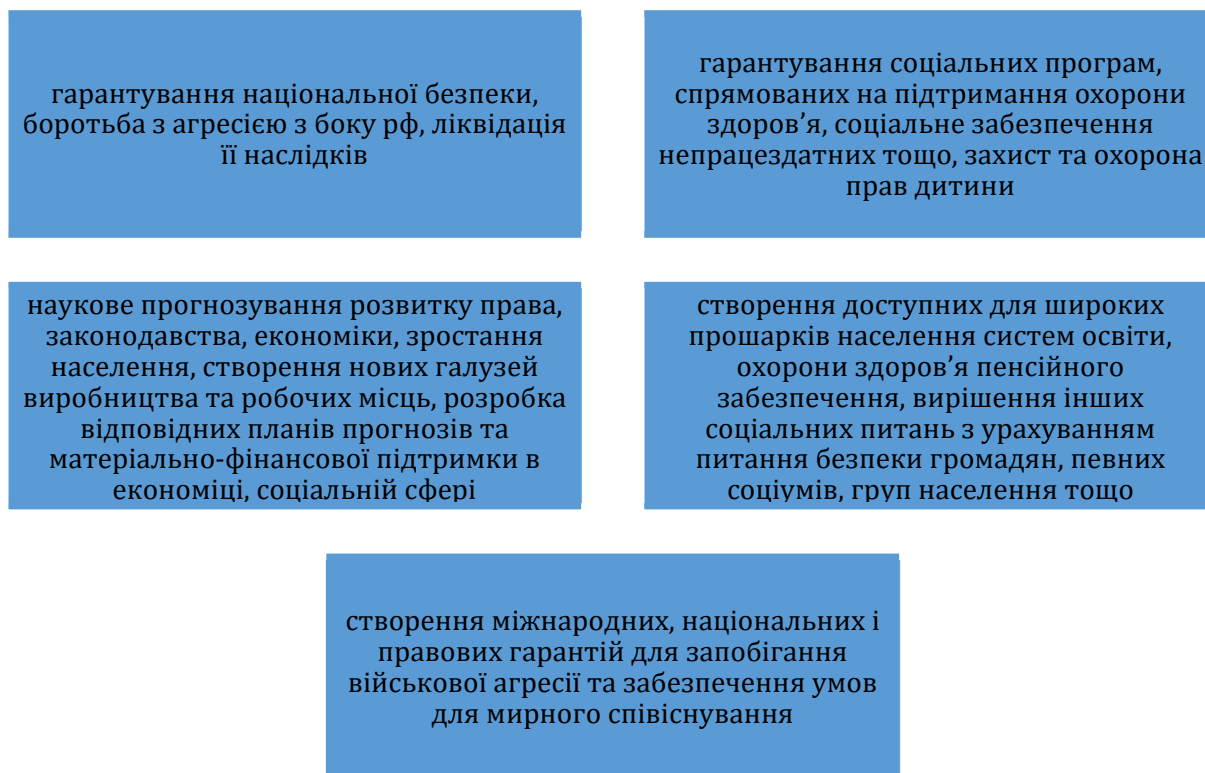


Рис. 1. Загальнооціональні завдання, що мають вплив на функціонування правової системи

Джерело: [7]

Розвиток науки і техніки в межах усієї цивілізації має значний вплив на задачі правової системи. Держава підтримує науку, освіту та культуру, використовуючи їхні здобутки, сприяє розвитку та підтримці інтелектуального потенціалу суспільства і гарантує інтелектуальний розвиток кожної людини.

В цьому контексті одним із найактуальніших питань у сфері права є право на здоров'я та рівний доступ до належної медичної допомоги для всіх. Статтею 1 Загальної декларації прав людини проголошується, що «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах». Питання рівності є предметом багатьох наукових і політичних дискусій і може бути розглянуто з різних сторін. Найбільш важливими аспектами, принаймні в сучасному суспільстві, є:

1) Рівність усіх перед законом, рівність у процедурах, тобто юридична рівність, включно з гарантуванням права на здоров'я.

2) Принаймні відносна рівність матеріальних благ з точки зору належних умов для проживання, тобто економічна рівність.

3) Гендерна рівність [1].

Належні фінансові гарантії як складник економічної рівності, забезпечення можливостей для кожної людини в медичній сфері є індикатором; правові та економічні заходи, які наразі вживаються в ЄС, є показовими в цьому відношенні.

Особливу увагу треба приділити праву на недоторканність, новому індивідуальному праву, необхідність якого зумовлена науково-технічним прогресом, особливо в галузі медицини та біонаук (стаття 2 Хартії ЄС про основні права, 2000) [13]. Це право передбачає поінформованість людини та її згоду на використання ліків,

процедур та інших заходів у галузі медицини та біологічних наук. Однією з інтерпретацій цієї ідеї є право людини на доступ до якісних ліків. Тому, на жаль, навіть сьогодні в Україні є багато випадків, коли аптечні мережі та кіоски продають ліки з коротким терміном придатності, «протерміновані» таблетки або вакцини, термін придатності яких закінчився.

Роль правової системи в сучасній державі визначається також необхідністю гарантувати самовизначення, розвиток і соціалізацію особистості.

При цьому право розглядається як об'єктивно можлива міра соціальної свободи, яка заохочує творчу активність і самопізнання людини, гарантує визнання суспільством того, що всі люди за своєю природою є вільними і рівними з іншими, а також забезпечує верховенство права як основи загальнолюдських і моральних цінностей. Вона визнається як соціальний феномен, що визначає невід'ємні права громадян.

Проте важливо проаналізувати правовий статус людини і громадянина в умовах воєнного стану в контексті змін, оскільки саме людина (її життя і здоров'я, гідність і повага, недоторканність і безпека) посідає центральне місце в правовій системі та стосується мети, принципів, змісту і механізмів функціонування права. Соціальний статус і соціальна роль людини значною мірою залежать від обсягу прав і свобод, якими вона користується, що, своєю чергою, визначає її соціальні можливості, спосіб життя і систему відносин між людьми в суспільстві. Права людини — це соціальні можливості людини обирати вид і обсяг своїх вчинків та вільно діяти задля задоволення своїх різноманітних матеріальних і духовних інтересів, а також інтересів інших людей, різних соціальних груп і суспільства загалом.

Як зауважує К. Резворович, європейські рекомендації вказують на необхідність створення ефективних механізмів гарантування та захисту особистих немайнових прав фізичних осіб. В контексті вступу України до Ради Європи, неухильного просування шляхом європейської інтеграції та подальших демократичних реформ, удосконалення захисту особистих немайнових прав фізичних осіб є особливо важливим та критично необхідним [5].

Відповідно до частини 2 статті 64 Конституції України [2] та статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [11], воєнний стан передбачає тимчасові, пов'язані з виникненням загрози безпеці, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та визначає строк дії цих обмежень. Водночас є перелік прав і свобод, які не підлягають обмеженню у воєнний час. Тому, коли права людини порушуються внаслідок воєнних дій, потрібен вищий ступінь захисту, який визначається як особливий або надзвичайний.

До них належать запровадження особливого режиму захисту (посилення) та функціонування об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, запровадження комендантської години, спеціального режиму світломаскування, огляд товарів, транспортних засобів, багажу, вантажів, офісів і житлових приміщень, а також заборона торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними речовинами та іншими небезпечними речовинами.

Ці заходи необхідно здійснювати відповідно до встановлених процедур, у межах, визначених чинним законодавством. Це особливо важливо в умовах воєнного стану для забезпечення дотримання принципу верховенства права.

Відтак, у контексті парадигми української правової системи, важливим обов'язком держави є забезпечення та захист прав і свобод людини за будь-яких обставин, зокрема в надзвичайних умовах воєнного стану.

Одним з елементів правової системи є правосвідомість. В умовах війни між росією та Україною вона набуває особливого значення і потребує суттєвого оновлення через

важливість національних ідеалів України, національної ідентичності, національної культури та мови.

Чинна правова система в Україні в умовах воєнного стану потребує певних змін, але деякі речі мають залишатися незмінними. Наприклад, об'єктивні воєнні загрози вимагають певних перетворень. По-перше, змінення нормативно-правової бази. По-друге, модифікації функціональних механізмів правової системи. По-третє, вдосконалення ідеологічних елементів для зміцнення державної ідеології.

Проведення позитивних реформ у правовій системі України сприяє її якісному розвитку, виходу на курс європейської інтеграції та гармонізації із загальноприйнятими міжнародними нормами і принципами.

Стан війни в Україні, зумовлений необґрунтованою збройною агресією російської федерації, активізував зусилля Верховної Ради щодо розбудови правової бази, яка б відповідала потребам воєнного часу. Нагальна потреба переходу України до воєнного стану зумовила ухвалення низки законів, частину з яких уже ухвалено, а частина перебуває на стадії остаточного обговорення та ухвалення. Варто зазначити, що більшість цих законів мають "додатковий" або «коригувальний» характер і містять положення, що визначають, уточнюють, змінюють або тимчасово врегульовують наявну нормативно-правову базу, необхідну для держави, яка перебуває в умовах воєнного стану. Наразі ці закони переважно регулюють правовідносини в таких ключових сферах, як податкова, митна, оборонна, військова, судочинство та інші.

Україна і далі просувається на шляху до значних законодавчих змін не лише у військовій, але й в економічній та політичній сферах. Зокрема, у червні минулого року ЄС офіційно скасував усі митні збори та податки на українські товари, що надходять на ринок, щоб підтримати відновлення вітчизняних компаній, які постраждали від війни. Це рішення вже має значні наслідки для української економіки. У 2022 році частка двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС зросла на 10 відсоткових пунктів у порівнянні з 2021 роком, сягнувши 55% і перевищивши 50 мільярдів доларів.

Крім того, інтеграція українського суспільства зі світовою спільнотою поглиблюється завдяки технологіям та інформаційним системам. Минулого року український мобільний додаток «Дія» визнали 58 країн світу, і державні органи можуть використовувати електронні документи в ньому. Про те, що це дуже зручний і корисний інструмент, свідчить той факт, що на початок лютого 18,6 мільйонів українців встановили «Дія», тобто кожен другий громадянин встановив його.

Крім того, цей позитивний досвід починають переймати й інші країни. Наприклад, на початку січня уряд Естонії, однієї з провідних технологічних країн Європи, запустив додаток mRiik на базі українського «Дія».

Влада підкреслює свою рішучість у проведенні вирішальних реформ і наближенні українського законодавства до норм і правил, які діють у ЄС. Це є нашою метою і, зокрема, визначає, як швидко ми зможемо пройти шлях від офіційної країни-кандидата на вступ до ЄС до повноправного члена ЄС.

Ставши країною-кандидатом на вступ до ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання виконати низку вимог щодо гармонізації внутрішнього законодавства з нормами права ЄС.

Широкомасштабна війна на території України стала рушійною силою змін у будівельному секторі, а значна кількість реформ, проведених у цій сфері за останній рік, є довгостроковою відповіддю на виклики війни. Варто зазначити, що процес прийняття та імплементації законодавчих змін у цій сфері характеризувався активним обговоренням у професійному середовищі.

Наприклад, у відповідності з вимогами законодавства, підрядники відтепер зобов'язані проектувати та будувати бомбосховища в усіх будівлях, де постійно або тимчасово проживають 50 і більше осіб, або 100 і більше осіб.

Крім того, Уряд затвердив порядок розроблення комплексної місцевої програми відбудови та спростив дозвільно-реєстраційні процедури для будівництва під час воєнного стану та протягом одного року після його завершення. Минулого року уряд також ухвалив закон, який запроваджує мінімальні вимоги до енергоефективності будівель.

Також продовжилися реформи у сфері диджиталізації. Зокрема, було ухвалено електронні ідентифікаційні посвідчення для ветеранів і закон про використання хмарних сервісів. Так само торік Рада міністрів затвердила порядок надання державних послуг через портал «Дія», а Міністерство внутрішніх справ підписало наказ про створення єдиного реєстру зброї для забезпечення контролю за ліцензуванням і використанням зброї.

Одним із секторів, який довів свою стійкість у 2022 році, стала енергетика. У 2022 році Україна приєдналася до «Енергетичного ЄС», а вітчизняна енергосистема була інтегрована до європейської енергосистеми. Водночас наша країна припинила енергообмін з терористичною росією та її сателітом Білоруссю. Це унеможливило енергетичний шантаж нашої країни з боку рашистів, а вітчизняний енергетичний ринок був інтегрований в європейський.

Війна також привернула увагу влади до необхідності посилення боротьби з корупцією. Корупція була однією з головних перешкод для залучення іноземних інвесторів в Україну, а також однією з рекомендацій Європейської комісії.

Важливою сферою прогресу є, зокрема, верховенство права. Відбулися довгоочікувані конкурсні вибори Директора НАБУ, а Вища рада правосуддя відновила свою роботу. Значного прогресу також було досягнуто у відборі, призначенні та перевірці доброчесності кандидатів до Верховного Суду. Наразі перед Україною стоять складні завдання завершити реформування системи добору суддів Конституційного Суду та продовжити боротьбу з відмиванням грошей.

Крім того, Верховна Рада ратифікувала Стамбульську конвенцію про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами.

Загалом, можна зробити висновок, що деякі важливі законодавчі зміни об'єктивно необхідні. По-перше, у мирний час законодавець не може заздалегідь передбачити багато питань, пов'язаних зі специфічним змістом здійснення правосуддя у воєнний час. Це стосується не тільки судової влади, а й інших сфер правового регулювання (митні та транзитні артерії, дипломатичні представництва, громадські організації тощо). По-друге, кожен режим воєнного стану має свої особливості, що визначаються об'єктивною системою економічних, виробничих, звичаєвих та інших умов і обставин, які можуть суттєво впливати на функціонування держави та її інститутів в умовах фактичного воєнного стану. По-третє, тимчасові обмеження на ухвалення рішень, зокрема організаційно-адміністративних рішень щодо забезпечення безперервності правосуддя, вимагають швидкого створення нормативно-правових актів з цих питань. Наприклад, нинішній конкурс на заміщення вакантних посад у державній системі не відповідає умовам воєнного стану.

Висновки

Відтак, розвиток правової системи України в нових умовах сприяє її якісній розбудові в руслі євроінтеграційних процесів та відповідно до визнаних міжнародних норм і принципів. Основними напрямками подальшого розвитку правової системи є визнання пріоритету верховенства права та прав людини, запобігання зловживанню

державною владою, забезпечення провідної ролі нормативного регулювання в системі, походження права, кодифікація законодавства, імплементація європейських правових стандартів у законодавство та правозастосовчу практику тощо. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС та вступ України до ЄС зобов'язало Україну узгодити національне законодавство з правовими нормами ЄС.

Євроінтеграційні цілі України вимагають проведення реформ та інтеграційних заходів у правовій сфері задля забезпечення ефективних механізмів суспільного розвитку та вдосконалення правового регулювання суспільних відносин.

Отримані результати є лише першим кроком подальших досліджень особливостей правової системи в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 13.09.2023).
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 13.09.2023).
3. Марченко Д. В. Зміни правової системи України в умовах воєнного стану. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів* : матер. круглого столу (м. Одеса, 10 лютого, 2023 р.) / НУ «ОЮА», кафедра міжнародного та європейського права. Одеса : НУ «ОЮА», 2023. С. 100–106. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/23653> (дата звернення: 13.09.2023).
4. Марцеляк О. Пріоритетні завдання вітчизняної науки конституційного права в період російської агресії. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 1. № 75. С. 115–122. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.19> (дата звернення: 13.09.2023).
5. Резворович К. Р. Право на особисте життя vs право на приватне життя: дискусійність співвідношення категорій. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 96–102. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-1-95-102> (дата звернення: 13.09.2023).
6. Рогова О. Глобалізація та зміни правової системи України в умовах війни. *Публічне право*. 2022. № 3 (47). С. 101–109. URL: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2022-47-14> (дата звернення: 13.09.2023).
7. Оніщенко Н. Право людини на мир: завдання національної правової системи. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 11 (25). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-11\(25\)-287-296](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-11(25)-287-296) (дата звернення: 13.09.2023).
8. Оніщенко Н., Сунегін С. Міжнародне право і розвиток національної правової системи України: питання миробудівництва. *Grail of science*. 2022. № 12-13. С. 117–126. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.017> (дата звернення: 13.09.2023).
9. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 17 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 13.09.2023).
10. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 13.07.2011 р. № 753 : станом на 22 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-п#Text> (дата звернення: 13.09.2023).

11. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 12 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 13.09.2023).
12. Смокович М. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. Вісник Ужгородського національного університету. Серія: право. 2022. № 70. С. 450–455. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.72> (дата звернення: 13.09.2023).
13. Хартія Європейського Союзу про основоположні права 07.12.2000 р. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/> (дата звернення: 13.09.2023).
14. Nawrot O. Bioprawo. *Filozofia prawa w putaniach i odpowiedziach* / pod redakcia Z. J. Zeidler. Warszawa : LEXISNEXIS, 2013. P. 149–156.
15. Jablonska-Bonca J. *Ontroletion to law*. Warszawa: LexisNexis, 2008. 35 p.